

1980 Sonrası Dönemde Afganistan'da Terör Eylemleri ve Toplumsal Sonuçları

Acts of Terrorism in Afghanistan in the Post-1980 Period and their Social Consequences

Ramazan AHMADI*

 0000-0002-8299-7080

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 25. 05. 2022
Düzeltilme Talebi: 16. 07. 2022
Son Düzeltilme: 25. 07. 2022
Kabul: 26. 07. 2022
Online Yayın: 15. 08. 2022

Anahtar Kelimeler:

Sosyoloji
Terör
Güvensizlik
Göç
Köktendincilik

ÖZ

Küresel bir tehdit olarak terörizm, dünya barışını ve güvenliğini tehlike altında bırakmaktadır. 40 yılı aşkın bir süredir savaş ortamında bulunan Afganistan teröre kaynaklık eden bir ülke olarak bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı Afganistan'daki terör eylemlerinin nedenlerini araştırmak ve bu krizin toplumsal sonuçları üzerine değerlendirmelerde bulunarak terörle mücadele politikası için yararlı olacaktır. Nitel araştırma desenine göre tasarlanan bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak doküman analizi tekniği kullanılmaktadır. Suud kökenli Usame Bin Ladin tarafından Afganistan'da kurulan El Kaide, radikalizm ve köktendinciliğin temsilciliğini üstlenmiş ve sonrasında diğer ülkelere nüfuz etmiştir. 1994 yılında, Pakistan'ın siyasi çıkarları ve desteği doğrultusunda Taliban örgütü kurulmuştur. Bu bağlamda Afganistan'daki savaş ve terörizm, kökleri hem yabancı ülkelerin müdahalelerine hem de Afganistan'daki grup içi çatışmalara dayanan çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Öte yandan Afganistan, geleneksel bir toplumdur ve köktendincilik sebebi ile dinin radikal yorumları çerçevesinde terörist grupların oluşumuna yol açmaktadır. Bu yüzden ülkedeki terör faaliyetleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. UNAMA raporuna göre 2009-2020 yılları arasında 38.559'dan fazla sivil öldürülmüştür ve 72334 sivil yaralanmıştır. Güvensizlik ekonomik yapıyı durdurmuş, yoksulluk, işsizlik, savaş ve terör faaliyetleri pek çok insanın ülkesini terk etmesine yol açmıştır. Ülkedeki terör faaliyetleri Afganistan'ı narkotik maddeler üreten ülkelerden biri haline getirmiştir. Burada bulunan terör örgütleri uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla kendilerini finanse etme yoluna girmiş ve beraberinde eğitim sistemi zarar görmüş, bazı bölgelerde okulların ve eğitim merkezlerinin kapatılması nedeniyle nüfusun nitelikli bir hale dönüşmesinin imkanları ortadan kaldırılmıştır.

ARTICLE INFO

Submitted: 25. 05. 2022
Revision Requested: 16. 07. 2022
Final Revision Received: 16. 07. 2022
Accepted: 26. 07. 2022
Published Online: 15. 08. 2022

Keywords:

Sociology
Terror
Insecurity
Migration
Fundamentalism

ABSTRACT

Terrorism as a global threat puts world peace and security in danger. Afghanistan, as a war-torn country for more than 40 years, is known as a haven for terrorism. This study will investigate the causes of terrorist acts and their social consequences in Afghanistan. It will be helpful in the policy of counterterrorism. In this qualitative research, primary and secondary sources use the document analysis technique. Al-Qaeda, founded in Afghanistan by Saudi-born Osama Bin Laden, assumed the representation of radicalism and fundamentalism and later penetrated other countries. In 1994, the Taliban was established in the interests and with the political support of Pakistan. In this context, war and terrorism in Afghanistan have various factors rooted in both foreign interventions and intra-group conflicts in Afghanistan. On the other hand, Afghanistan is a traditional society, and fundamentalism has the feature of giving rise to radical and terrorist groups with radical interpretations of religion. Therefore, terrorist activities in the country have led to negative political, economic, social, and cultural consequences. According to the UNAMA report, between 2009 and 2020, more than 38,559 civilians were killed, and 72334 civilians were injured. Insecurity has affected the economic structure; poverty, unemployment, war, and terrorist activities have caused many people to leave their country. Terrorist activities in the country have made Afghanistan one of the countries producing narcotics. The terrorist organizations started to finance themselves through drug smuggling, and the education system was damaged. Due to the closure of schools and education centers in some regions, the opportunities for the population to become more qualified were eliminated.

*Yazar İletişim/ Corresponding Author: Ramazan Ahmadi (Doktora Öğrencisi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye ✉ ramazan.ahmadi230@gmail.com

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Ahmadi, R. (2022). 1980 sonrası dönemde Afganistan'da terör eylemleri ve toplumsal sonuçları. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(2), 203-218. doi:10.52108/2757-5942.3.2.7

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

1 Giriş

Uzun süredir güvensizlik, siyasi kriz ve savaş içerisinde olan Afganistan'da terör eylemleri giderek artmaya devam etmektedir. Bu makalenin amacı sosyolojik bir perspektiften Afganistan'daki terör eylemlerinin nedenlerini araştırmak ve bu krizin toplumsal sonuçları üzerine değerlendirmelerde bulunarak bilimsel çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışmada tarihi bir perspektiften hareketle Afganistan'daki terörün kaynakları, nedenleri, kaotik ortamın büyümesine sebep olan etkenler, içsel ve dışsal faktörler incelenmektedir. Aynı zamanda terörün toplumsal sonuçları temel alınarak ülkede yaşanan problemlere ilişkin çözüm önerileri geliştirilmektedir.

Afganistan'da iç ve dış faktörler güvensizlik ve terörizme sebep olmuştur. Bu durumda etkili faktörlerin; bölge ve dünyadaki ülkelerin müdahaleleri, kendi kendine yeten ekonomilerinin olmaması, ulusal birlik eksikliği, adaletsizlik, etnik ve siyasi çatışma ve bölgeler arası düşmanlıklar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca iş gücünün zayıflığı ve hükümette yolsuzluk, hukukun uygulanmaması, halkın işsizliği ve yoksulluğu, krizi sona erdirecek siyasi iradenin olmaması kriz ve savaşın başlıca nedenleri arasındadır.

Dünyadaki en temel tartışma konularından biri güvenlidir. Güvenlik, yaşam memnuniyetini artırır. Ancak 21. yüzyılda güvensizlik ve terörizm maalesef ülkelerdeki en büyük sorun ve zorluklardan biri haline gelmiştir. Afganistan, uluslararası ülkeler arasında dünyanın en güvensiz ve tehlikeli ülkelerindendir. Küresel Barış Endeksi (GPI) 2020'ne göre, Afganistan dünyanın en güvensiz ülkeleri arasında ilk sırada yer alırken, onu Suriye, Irak, Güney Sudan ve Yemen izlemektedir (Global Peace Index, 2020). Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu (AIHRC), 2020'de 2.958 sivilin öldüğünü ve 5.542'nin yaralandığını belirten yıllık sivil kayıp raporunu yayınlamıştır. Ölen sivillerden 330'u kadın ve 565'i çocuktur. 517 kadın ve 1454 çocuk ise yaralanmıştır. Ülke genelinde ölümcül Taliban, El Kaide ve DAESH saldırılarına maruz kalan Afganistan, dünyada savaş ve terörizmden kaynaklanan en yüksek ölüm sayısına sahiptir (AIHRC, 2021).

Güvensizlik ve terörizm faaliyetleri, Afganistan'da bulunan altyapının tahrip olmasına, eğitim sisteminin zarar görmesine, sivil kayıplarına, gerginliklere, toplu göçe ve beyin göçüne neden olmaktadır. Tüm bunlar ülkenin kalkınması ve siyasi istikrarı üzerinde telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açmaktadır. Bu temelden hareketle Afganistan'daki terör eylemlerine dikkat çekerek terör eylemlerinin temel kaynağı, nedenleri, himayecileri ve toplumsal sonuçlarını araştırmak ve bilimsel, faydacı çözüm önerileri sunmak çalışmanın temel çıkış noktasını ve sorularını oluşturmaktadır. Ana konuyu incelemek için önce terörizmin tanımı ve çeşitleri tartışılacak, ardından Afganistan'daki güvensizlik üzerine odaklanılacaktır.

2 Terörizm Kavramına İlişkin Tanımlar

Terörizm kelimesi terör kökünden türetilmiştir. Terör, "korkmak" veya "titreme" anlamına gelen Latince bir kelimedir. Temel bir sosyal fenomen olan terörizm, farklı bağlamlarda farklı nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Terörizm, karmaşık ve birbiriyle ilişkili sosyal, ekonomik, kültürel, politik, tarihi ve çevresel faktörlerin bir sonucudur. Terörizmin anlamı ise sosyal olarak inşa edilmiştir. Walter, terörizmin insanlığın karşı karşıya bulunduğu en önemli ve en tehlikeli problemlerden biri olduğunu belirtmiştir (Koçak, 1989: 11). Terörizm; cinayet, saldırı, kundakçılık, mülkün yıkılması veya bunun tehdidinden farklıdır. Aradaki fark, terörist şiddetin ve hasarın etkisinin, hedef kurbanlardan (örneğin hükümet veya ordu) daha fazlasına ulaşmasıdır. Aynı zamanda, daha geniş bir yelpazeden oluşan hedeflere (örneğin siviller ve hatta bir bütün olarak toplum) yöneliktir. Terörizm, güçlü hedefleri nedeniyle normal suçtan farklıdır. Terörizm, korku ve dehşet havası yaratmak ve dolayısıyla sosyal veya politik değişiklikler getirmek için kullanılan şiddet veya şiddet tehdididir (Hüseyin, 1990: 38). Ancak her şiddet olayı terörizm değildir (Beşe, 2002: 23). Bir eylemin terörizm olarak nitelendirilebilmesi için siyasi amaçla yapılması gerektiği görüşü hakimdir (İçli, 2002: 171).

Terörizmin farklı kaynaklardaki tanımlarında ortak özellikler olarak; şiddet olayları ve siyasi bir motifin olması, terör ve korkunun organize olarak toplumu ve devleti hedef alması, halk içinde güvensizlik ortaya çıkması, sembolik hedeflerin kullanılması, acımasız yöntemler uygulanması, toplumda çaresizlik duygusu yaratılması, halkın dikkatinin çekilerek reklam yapılması, gizli planlama ve eylemlerin uygulanması, grup ya da topluca eylemlerde bulunulması ve gelişmiş

silahların kullanılması olarak tanımlanabilir (Çaşın, 2008: 102). Terörizmin en dikkat çekici özelliği, yasal ve meşru siyasal çatışma yöntemlerini kullanmamasıdır.

Terörizm olgusu, coğrafi sınırları aşmış yerel aşamadan evrensel aşamaya geçtikten sonra çağdaş dünya toplumları üzerinde tehlike kaynaklarından biri haline gelmiştir. Terörizm evrensel bir olgudur, gelişmiş ve gelişmekte olan dünya devletlerinin çoğunu farklı sebeplerle ve birçok ad altında tehdit etmeye başlamıştır. Terörizm, yayıldığı toplumlarda çirkin suçlar işlemekte, korkuya sebep olmakta ve her türlü tahribata yol açmaktadır. Terörizm, sebep olan faktörler ve faileri bakımından iki kısma ayrılabilir. Terörizme sebep olan faktörler; etnik ayrımcılık terörizmi, ideolojik ve inançsal terörizm ve siyasi terörizmdir. Terörizmin faileri ise "bireylerin terörü, organize örgütlerin terörü, devlet terörü ve uluslararası terördür (Abdülrahman, 2020: 22). Dolayısıyla, Afganistan'daki terör eylemleri hem terörizme sebep olan faktörleri hem de terörizmin faileri bakımından değerlendirilecektir.

3 1980 Sonrası Afganistan'da Terör Eylemleri ve El Kaide'nin Ortaya Çıkışı

Afganistan, tarih boyunca güvensizlik ortamına ve çatışmalara maruz kalmıştır ve günümüzde dünyanın en güvensiz ülkelerinden biri konumundadır. Afganistan'da birçok bölge Taliban, El Kaide ve diğer terörist gruplarının kontrolü altındadır ve terör faaliyetlerini her geçen gün yoğunlaştırmaktadır. Güvensizlik Afganistan'daki en önemli sorunlardan biridir ve bu nedenle terörist faaliyetlerin temel nedenlerine dikkat edilmesi gerekmektedir ve terörün tarihi süreci incelenmelidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile Sovyetler Birliği arasında siyasi çekişmeler başlamış ve ABD'nin Vietnam Savaşı'nda (1955) yenilmesiyle Afganistan, ABD'nin dikkatini çekmiştir. Amerikalı yazar ve araştırmacı Henry Bradsher, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Afganistan'ı acil operasyon bölgesi olarak belirlediğini ve 1959'da Afganistan'daki Sovyetler ile rekabet etme yollarını araştırma yoluna girdiğinden bahsetmiştir (Bradsher, 2008: 30).

Sovyet birliklerinin varlığı ve 1997'de Afgan topraklarının işgal edilmesiyle birlikte, hem Afganlar tarafından Ruslara karşı "Mücahidler" denilen direniş kuvvetleri oluşturulmuş hem de Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD, Sovyetler Birliği'ne müdahale etmeye başlamıştır. Pakistan'ın tepkisi İslami bir direniş grubu kurmak olurken, Suudi Arabistan mali destek sağlamış ve ABD silah göndermeyi taahhüt etmiştir (Pohly, 2001: 67).

Mücahitler farklı siyasi partiler halinde örgütlenmiş ve Suudi Arabistan, Pakistan ve Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere farklı ülkeler tarafından silahlandırılarak desteklenmiştir. Mücahidler, Afgan-Sovyet savaşı sırasında önemli ölçüde güç ve para kazanmıştır (Zalman, 2020). CIA (Central Intelligence Agency) doğrudan savaşa dahil olmamış, ancak Pakistan'daki tüm operasyonlar ISI (Inter-Services Intelligence) tarafından yürütülmüştür. CIA silahları doğrudan Pakistanlılara sağlamış ve Pakistanlılar da silahları mücahitlerin kullanımına sunmuştur (Pohly, 2001: 30).

Afganistan'ın Sovyet işgali, Bin Ladin ve 1980'lerde Afgan cihadına katılan dünyanın dört bir yanındaki binlerce genç Müslüman için şok edici bir olay olarak tarihe geçmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez, gayrimüslim bir güç Müslüman bir milletin topraklarını işgal etmiştir. Aslında bu olay, Bin Ladin'in hayatını değiştirmiş, onu Suudi Arabistan'daki sessiz yaşamdan, işten ve zengin aileden ayırarak, Afgan direnişinin tam zamanlı ve aktif bir destekçisi haline getirmiştir (Bergen, 2011: 71).

Bin Ladin'in Filistinli din adamı Abdullah Azzam ile yüzleşmesi dönüşümün başlangıcıdır. Azzam, dünyanın her yerinden güçleri Afganistan'daki Sovyetlerle hem ideolojik hem de örgütsel olarak savaşmak için seferber etme konusunda ciddi bir tavır sergilemiştir. Usame bin Ladin, 1980'de Pakistan'ın Lahor kentine gidip "Cemaat-i İslami" denilen İslami Cephe karargahındaki Afgan direniş hareketini desteklemek için para bağışlamıştır (Pohly, 2001: 67). Azzam, Bin Ladin'in danışmanı olmuş ve birlikte 1984'te Arap gönüllüleri işe almak veya Sovyet işgalinden sonra Pakistan'a kaçan Afgan mücahitler ve mülteciler için mücahit cepheleri güçlendirmekle görevlendirilen Hizmet Bürosu'nu kurmuştur (Bergen, 2011: 71). Bin Ladin 1984'te Afganistan'a girmiş ve Mücahitlerle, Sovyetlere karşı savaş açmıştır. 1986'da Afganistan sınırına yakın Afgan topraklarında İslamcı Araplar için özel bir eğitim kampı kurmuştur. 1988'de Bin Ladin liderliğinde, El Kaide adlı bir cihatçı

büro kurmuştur. Bu ofis, küresel olan operasyonların ve terörist faaliyetlerin merkezi olarak bilinmektedir (Pohly, 2001: 68).

El Kaide birçok ülkeden militanlara sahip, dünya genelinde faaliyet gösteren çok uluslu yasa dışı bir örgüttür. Usame bin Ladin 1980'li yılların sonunda Afganistan 'da Sovyet Birliği 'ne karşı savaşan Arapları bir araya getirerek finansal yardımda bulunmuş ve Afgan direnişi için onları radikal düşünceleri doğrultusunda eğitmiştir. El Kaide İslami grupların faaliyet gösterdiği bölgelerde küresel bir radikalizmi, bu tarz radikal grupların olmadığı bölgelerde ise öncelikli olarak radikal anlayışın geliştirilmesini amaçlamaktadır (Demirel, 2005:11).

1989-1993 yılları arasında Irak savaşındaki isyanın ve Irak'ta El Kaide'nin lideri olan Ebu Musab Zerkavi ve 1996'dan 1998'e kadar da Bin Ladin'in yardımcısı olan Eymen Zevahiri Afganistan savaşında görev yapmıştır (Bergen, 2011: 25). Afgan Mücahid komutanları arasında, Komutan Abdul Haq ve Maulvi Jalaluddin Hakkani CIA ajanları ile doğrudan ve yakın temas halinde bulunmuş daha sonra CIA ile Kabil çevresindeki Mücahid Cephesi arasında bir irtibat olarak çalışmıştır (Coll, 2016: 388).

CIA ajanları Jaji'de Mücahidin için bir telekomünikasyon merkezi kurmuştur. Bu merkez cihatçı Arap kampının yakınındadır ve Bin Ladin'in kampı da orada bulunmaktadır. ABD ajanları üzerindeki yasağa rağmen, CIA ajanları ISI personeli ve güvendiği Afganlarla birlikte bu kamplara ve merkezlere gitmiştir. CIA, Arapların nüfuzunu artırdığı Paktia'ya büyük miktarda silah, cephane ve insani yardım göndermiş ve Suudileri bunu yapmaya teşvik etmiştir. Bin Ladin ve ISI ajanları ile doğrudan teması olan Celaleddin Hakkani bu faaliyetlerin merkezinde bulunmuş ve Hakkani'ye CIA tamamen güven duymuştur (Coll, 2016: 388).

Mısır Cumhurbaşkanı Mübarek, Usame bin Ladin gibi Arap savaşçıların esas olarak Amerikan yapımı olduğuna ve yakın zamanda çatıştığına inanmıştır. Ancak Pohly, Usame bin Ladin'in Amerikalılar tarafından ortaya çıkarıldığına dair kesin bir kanıt olmadığını söylemiştir (Pohly, 2001: 30). ABD'nin Mücahitlere yardımı sürekli olarak devam etmiştir; örneğin Mücahitlere ABD askeri yardımı 1986 yılında 360 milyon dolara ve 1987 yılında 470 milyon dolara yükselmiştir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), 1988'de 40 milyon dolara ulaşan 'savaş dışı' bir program başlatmıştır (Rawa, 1994: 66).

USAID programı öncelikle Afganistan'daki Mücahitlerin kontrolündeki bölgelerde yüzlerce ilkokul kurarak eğitime odaklanmıştır. Okulların ve müfredatın kurulması, Peşaver'deki ABD destekli Afganistan Eğitim Merkezi tarafından finanse edilmiştir. Bu merkezin okullar için geliştirdiği müfredat bir savaş müfredatı olmuştur. İlköğretim matematik ders kitaplarında bile, dört matematiksel işlem Rus askerlerinin öldürülmesi ve yaralanmasıyla ifade edilmiştir. Eğitim merkezinin yanı sıra, İslamabad'daki Afganistan Cihat Konseyi ve Peşaver'deki Afgan Bilgi Merkezi gibi propaganda, kültür kurumları ve diğer kurumlar da ABD finansmanı ile kurulmuş ve işletilmiştir. Sonuç olarak, ABD istihbarat politikasındaki saldırı, Sovyet geri çekilmesinin sonuna ve hatta 1980'lerin sonuna kadar devam etmiştir (Andishmand, 2005: 52).

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da yenilmesinden sonra Usame bin Ladin, Müslümanların Ruslara karşı savaşının sona erdiğini düşünerek El Kaide örgütünü canlı, İslam'ı korumaya ve dünyanın her köşesinde Müslümanları savunmaya hazır halde tutmaya karar vermiştir. Kasım 1989'da Pakistan'dan Suudi Arabistan'a giden Bin Ladin, 1991'in başlarında Pakistan'a dönmüş ve Afgan liderler arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Ancak Afganistan bir iç savaşa sürüklenirken bin Ladin Afganistan'dan vazgeçerek Sudan'a gitmeye karar vermiştir. 1991 yılında Sudan'a taşınan Usame bin Ladin, El Kaide karargahını da Sudan'a taşımıştır. Ülkelerine dönemeyen veya ülkeleri tarafından aranan El Kaide mensupları, 1989'da İslamcı bir grup olan Ulusal İslam Cephesi'nin Sudan'da iktidara gelmesiyle Sudan'da yeni bir grup oluşturmuştur. El-Kaide ve İslami Sudan Ulusal Cephesi barış içinde bir arada var olmuşlardır. Bin Ladin, El-Kaide'nin Sudan'da oluşturduğu yeni grup için para sağlamış ve ülkenin yoksullarından üyeler toplamış. Sudan, El Kaide için güvenli bir sığınak olmuştur (Bergen, 2011: 159-162).

Afganistan'daki savaşın sona ermesinden sonra Bin Ladin ile Amerika arasında muhalefet ve düşmanlık başlamıştır. Bin Ladin, Irak ve Yemen arasındaki savaş; Kuveyt Savaşı'nı, Suudi Arabistan'daki ve 1992'de Somali'deki Amerikan askeri varlığını; İslam dünyasına hâkim olmak için geniş Amerikan planının bir parçası olarak değerlendirmiştir. 90'ların başlarında El Kaide'nin

Sudan'daki yeni üssü, Aralık 1992'de başlayan Amerikan insani misyonuna karşı çıkmak için Somali Savaşı'na müdahil olmaya çalışmıştır (Bergen, 2011: 163). Riyad, Mısır ve ABD'nin Sudan hükümeti üzerindeki baskısı, Bin Ladin'in Sudan'dan ayrılarak 1996'da Afganistan'a dönmesine neden olmuştur (Bergen, 2011: 217).

Afganistan'da Taliban'ın kurulmasıyla birlikte Bin Ladin, Pakistan sınırının yakınlarındaki Celalabat'tan Afganistan'a dönmüş 1997'de Taliban'a katılmıştır. Bin Ladin ve Müslüman devletlerden kaçan birkaç terörist, 1998 yılında Doğu Afganistan'daki Khost şehri yakınlarında Yahudilere ve Haçlılara karşı Uluslararası Cephe'yi kurmuştur. Afganistan'da Taliban'ın desteğiyle bin Ladin, Amerika Birleşik Devletleri ile savaşına ciddi bir şekilde başlamıştır (Bergen, 2011: 220). Cephenin ilk dini düzenine göre, mümkün olan her yerde Amerikalıları, hatta sivilleri bile öldürmek her Müslümanın dini görevi sayılmıştır.

11 Eylül 2001'de ABD, El Kaide terörist operasyonları tarafından hedef alınmıştır. İki intihar bombacısı, iki yolcu uçağını Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kulelerine yönlendirerek binlerce can kaybına yol açmıştır. ABD, suikasttan Bin Ladin'i sorumlu tutmuş ve Taliban'dan Bin Ladin'i Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim etmeye çağırılmış, ancak Taliban Bin Ladin'i teslim etmemiştir. Dolayısıyla bu durum ABD'nin Afganistan'a saldırılarına ve Taliban rejiminin düşüşüne yol açmıştır (Pohly, 2001: 69).

4 Taliban'ın Ortaya Çıkışı

Kızıl Ordu'nun Afganistan'dan çekilmesiyle Mücahidler ve siyasi gruplar arasında iç savaşlar başlamıştır. İç savaşta Pakistan, Afganistan'ın siyasi liderlerinden birini desteklemeye ve iktidara getirmek istediği kişiyi iktidara getirmeye çalışmış ancak uygun bir seçenek bulamamıştır. Bir süre Hikmet Yar'a yatırım yapmasına rağmen daha sonra Hikmet Yar'ın Afganistan'ı yönetecek siyasi ve askeri yeteneklere sahip olmadığını fark etmiştir. Sonunda Pakistan, Suudi Arabistan'ın sponsor olduğu sözde Taliban'a yeni bir ajan göndermeye karar vermiştir (Pohly, 2001: 38).

Taliban, talip kelimesinin çoğulu olup medrese eğitimi almış kişilere verilen bir isimdir (Kundi ve Mir, 2002: 344). Dini öğrenci anlamına gelen Arapça "Talib" kelimesinin Farsça ve Peştunca çoğulu olan Taliban, Pakistan sınırı boyunca bulunan medreselerde dini eğitim gören ve bunları uygulayan öğrenciler grubu olarak bilinmiştir. Afganistan'dan gelen öğrencilerin birçoğu için bu medreseler üzüntü ve umutsuzluk dolu Afganistan hayatından kaçmanın ve kendilerine fırsatlar yaratmanın bir yolu olarak görülmektedir. Sovyetlerin politikalarına karşı direnen bu İslami okul öğrencileri, yaptıkları mücadele sonunda önemli bir güç olarak sivrilmişlerdir. Bununla birlikte, Taliban ülkede modern yaşam biçimlerine ve demokrasiye karşı tutumuyla ve insan hakları ihlalleriyle şiddetin adı haline gelmiştir. Bu hareket (Taliban), Afgan ve Pakistanlı dini okul mezunları, Pakistan'da büyüyen genç ve fakir Afgan mültecilerin bir ittifakıdır ve Peştun aşiret gruplarının liderleri (en azından başlangıçta Taliban'ın düşüşünden sonra Afganistan Devlet Başkanı olan Hamid Karzai dahil) tarafından oluşturulmuştur (Bergen, 2011: 219).

Taliban ilk olarak 1994 yılında Molla Ömer liderliğinde Kandahar'da ortaya çıkmıştır. İlk etaplarda başta Peştunlar olmak üzere bazı yörelerin halkları tarafından memnuniyetle karşılanmış, ama yavaş yavaş yolsuzluğa ve insanlara karşı suçlara karışmıştır (Bergen, 2011: 220). 1990'ların ikinci yarısında Taliban'ın yükselişi ve iktidarıyla birlikte, bu on yılın başlarında sona eren ABD istihbarat politikası döngüsü yeniden başlamıştır. CIA, Afgan siyasetine geri dönmüştür ancak bu dönüş, 1980'lerdeki ilk ABD istihbarat politikasından çok farklıdır. Bu zamanlarda ABD istihbarat politikası kafa karıştırıcı, çelişkili, gizli, sınırlı ve belirsiz olmuştur. ABD'nin Afganistan ile ilgili istihbarat politikasının önceki döneminden farklı olarak, CIA'nın bu dönemde tekel politikası olmamış ve hedefleri de belirsizdir. CIA ajanlarının Afgan muhalefet cephesinin her iki tarafında tamamlanmamış görevleri olmuş, yani CIA'nın hem Taliban ve bölgesel Taliban destekçileri ile hem de Ahmed Şah Mesud liderliğindeki Taliban karşıtı cepheyle ilişkileri olmuştur (Andishmand, 2005: 63).

Taliban hareketinin 1994'te oluşumu ve ardından Eylül 1996'da Kabil'de Taliban iktidarı, bazı analistler ve araştırmacılar tarafından ABD destekli bir fenomen ve süreç olarak görülmektedir. Cole, 1980'lerde Afganistan'ın Kabil'deki Sovyetlere karşı savaşında ABD, Pakistan ve Suudi istihbaratının önemli bir rol oynadığını söylemektedir ve 1990'larda bu üçgenin başlıca taraflarından biri olan CIA'nın Afganistan'da diğer iki tarafı yalnız bıraktığına ve onlarla işbirliği yapmadığına inanmak çok

zordur. ABD'li yetkililerin Dışişleri Bakanlığı ve ötesindeki açıklamaları, Afganistan hakkındaki Pakistan'a gidiş dönüş ve tartışmalarının yanı sıra, Afganistan'daki çeşitli cephelerde, özellikle Taliban ile temas ve görüşmelerinin tümünde, ABD'nin Taliban'ı şekillendirdiğini ve güçlendirdiğini göstermektedir (Coll, 2016: 395). Taliban; ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan tarafından destek görmüştür. Her üç devlette Taliban aracılığıyla İran'ı Kuzey Doğu'dan kuşatmayı ve bu şekilde İran'ı tecrit etmeyi amaçlamışlardır. ABD, Taliban aracılığıyla İran'ın Orta Asya'daki nüfusunu silmek ve oraya sıçrayabilmek için bu ülkeyi atlama tahtası olarak kullanma amacı içerisinde olmuştur (Atay, 1999: 15). Ayrıca Taliban Yönetimi; Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkmenistan gibi ülkeler tarafından desteklenmiştir (Polat, 2006: 16-20). Taliban Yönetimini tanıyan üç ülkeden (Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) biri olan Pakistan, Taliban ve diğer gruplar arasında geçen mücadelelerde Taliban'a silah, eğitim personel ve ulaşım imkanları sağlamıştır (Taşdemir, 2002: 286-287).

5 Terörün İç Faktörleri ve Sosyal Yapı

5.1 Afganistan'da Otorite Boşluğu ve Şiddet

Terörizm, siyasi eylem biçimlerinden biridir. Terörizm belirli bir tarih bağlamından çıkarılamaz ve genel bir fenomen olarak ele alınamaz. Terörizm, kökleri siyasi hoşnutsuzluktan kaynaklanan bir stratejidir. Birçok farklı din ve mezhebe hizmet eden terör, şiddeti ve devamını meşrulaştırmaya yardımcı olur. Milliyetçilik, devrim, din ve statükoyu savunmaya ilişkin ideolojilerin hepsi teröre ilham vermiştir. Ayrıca, çoğu terör ve şiddet eyleminin arkasında genellikle siyasi faktörler gizlidir. Geleceğini belirleme hakkını elde etmek, işgale direnmek, dünya kamuoyunun dikkatini diğer etnik grup veya gruplarla ilgili bir soruna veya konuya çekmek, hükümet yetkililerinin vatandaşlarına yönelik haksız politikalarını protesto etmek bu etkenler arasında yer almaktadır. Terör, siyasi hedeflere ulaşmak için bir araçtır. Terörizm, siyasi mücadelede güç kullanma yöntemlerinden biridir. Bununla birlikte terör eylemleri siyasi kararları hedef alıp, bir hükümeti veya siyasi grubu karar vermeye ve değiştirmeye zorlayan yasadışı bir eylem biçimidir.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgalinden çekilmesiyle birlikte 1992 yılında başkent Kabil, Mücahidler tarafından ele geçirilmiş, etnik ve siyasi olarak bölünmüş ve dış güçler tarafından desteklenen Mücahid grupları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. 1992'den Taliban'ın ortaya çıktığı 1994'e kadar, Afganistan'da dört etnik gruptan oluşan Mücahid grupları arasında, gücü paylaşmak için Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Anbarli Bozatay, 2013: 161). Bu dönemde gruplar birbirlerine karşı yağma, soygun, adam kaçırmaya ve tecavüz suçları işlemişlerdir. Bu olaylar sonucunda Kabil halkının yaklaşık yarısı şehri terk etmiş ve şehrin altyapısı savaş tarafından tahrip edilmiştir. 1993-1996 yılları arasında Mücahid grupları ve ardından Taliban hükümeti tarafından Kabil kentine yönelik ağır bombardıman ve roket saldırıları sonucu binlerce kişi ölmüş veya yaralanmıştır (Anbarli Bozatay, 2013: 161). 2001'den sonra Cumhuriyet döneminde güvensizlik ve terör faaliyetleri de devam edip siviller kurban edilmiştir. Bu nedenle Afganistan'da savaş, güvensizlik ve zayıf otorite, şiddeti ve terörü güçlendirmiş ve artırmıştır.

5.2 Sosyo-ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Yıllarca süren savaş ve işgal, siyasi ve idari istikrarsızlık ülkenin sosyal ve ekonomik yapısını etkilemiştir. Bu ülkeyle ilgili CIA verilerine bakıldığında Afganistan, doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu dünyanın ilk on ülkesi arasında yer almaktadır. Anne ölüm hızı 100.000 kişi başına 460 ölümlerle dünyada 21., bebek ölüm hızında ise %12 ile dünyada ilk sırada yer almaktadır (Anbarli Bozatay, 2013: 166). Ortalama yaşam süresi 49 yıl olan bu ülke, dünya ülkeleri arasında sondan 5. sırada yer almaktadır. 2004 yılı verilerine göre dünya ülkeleri arasında 5 yaş altı çocuk sayısı %33 ile 13. sırada yer almaktadır. 2000 verilerine göre ortalama okuryazarlık oranı %28 ve bu oran kadınlarda %13'tür. Başka bir istatistiğe göre; 15-24 yaş arası her beş kadından sadece biri okuma yazma bilmektedir (Anbarli Bozatay, 2013: 166).

Bugün dünyada çoğu ülkenin yaşadığı ekonomik yoksunluk, sınıf farklılıklarının, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca sunulan finansal imkanlar kişilerin istek ve ihtiyaçlarını tam olarak karşılamamaktadır. Başta Afganistan olmak üzere üçüncü dünya ülkelerinde görülen ekonomik düzensizlik, küreselleşmenin araçları altında devam etmektedir. Zenginler daha

da zenginleşmekte fakirler daha da fakirleşmektedir. Tüm bu nedenler, insanları yoksun hissettirmekte, şiddet ve teröre başvurmalarına neden olmaktadır. Öyle ki toplumda işsizliğin artması, sonuçları kötü olan bir çıktıdır. İşsizliğin arttığı, iş imkanlarının tükendiği her toplumda bu durum terör, suç, uyuşturucu, saldırı, hırsızlık ve benzeri tehlikelerin kapısını aralamaktadır. Düzenli gelir imkanlarının yokluğu ve işsizlik memnuniyetsizlik oluşturmakta ve terörün yükselişine kaynaklık edebilmektedir.

5.3 Suçun Ticarileşmesi

Bugün dünyanın en önemli sorunlarından biri suç eylemleri ve ortaya çıkardığı sorunlardır. Suç ticaretinde, uluslararası hukuk ve insan hakları tarafından yasaklanan mal ve hizmetlerin ticareti, suç grupları ve kaçakçılar yer almaktadır. Genel olarak insan ticareti, silah ve uyuşturucu madde alım satımı yasaklanan mallar arasındadır. Ancak suç ve terör örgütleri, söz konusu malları devletin kontrol ve denetiminde olmayan yol ve bölgelerden gizlice nakletmekte ve büyük kazançlar elde etmektedir. Son yıllarda, özellikle çeşitli terörist grupların ortaya çıkmasıyla birlikte, Afganistan'da suç ticareti büyük ölçüde genişlemiştir, böylece uyuşturucu üretimi ve ticareti, adam kaçırma, insan organlarının satışı ve silah ticareti toplumda yaygınlaşmış ve ülkede büyük bir sorun haline gelmiştir.

Suç ticareti, bölgedeki terörist grupların önemli finansman kaynaklarından biridir. Raporlara göre, Taliban'ın harcamalarının yaklaşık %60'ı uyuşturucu ticareti yoluyla finanse edilmektedir. Ülkedeki güvenlik koşullarına göre, Taliban ve diğer terör örgütleri kanalıyla halk arasında silah ticareti ve alım satımı da yapılmaktadır, aynı şekilde adam kaçırma da terör örgütlerinin ülke halkından ve yatırımcılarından büyük miktarda para çektikleri bir diğer önemli finansal kaynaktır (Wafai, 2020). Bu nedenle suç ticareti, terör örgütleri için ülkedeki faaliyetlerinin devamını sağlayan önemli bir finansal kaynaktır.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından 2009 yılında yayınlanan bir rapora göre, dünya çapında üretilen ve ticareti yapılan afyon ve eroinin %90'ından fazlası Afganistan'da üretilmektedir. Dünyada her yıl tüketilen 3.700 ton afyonun üçte ikisi eroine dönüştürülmektedir. Afganistan'dan yapılan afyon kaçakçılığının miktarı ise 3500 ton afyona karşılık gelmektedir (UNODC, 2009). Her yıl Afganistan'dan farklı yollardan 375 ton saf eroin kaçırılmaktadır. Afganistan da faaliyet gösteren Taliban grupları geçtiğimiz on yılda uyuşturucu kaçakçılığından yıllık 75-100 milyon dolarlık gelir elde ettikleri, Pakistan da yerleşik Taliban ve El-Kaide gruplarının ise uyuşturucu kaçakçılığı ve vergilerden toplam 1 milyar dolar civarında gelire ulaştıkları ifade edilmektedir (Anbarlı Boztaş, 2013: 165).

5.4 Dini Köktencilik

Terörist grupların varlığına katkıda bulunan bir diğer faktör de kökten dinciliktir. Yerli ve bölgesel siyasi aktörler, insanların duygularını kullanmak için dini inançları aktif bir ideolojiye dönüştürmüştür. Temel dini prensiplere katı bağlılık olarak ifade edilebilecek olan fundamentalist düşünce, tarihin pek çok döneminde bir terör politikasının da hareket noktası olmuştur (Aktaş, 2010: 12). Bölge ülkeleri ve teröristler kendi politikaları doğrultusunda bu ideolojiyi sürdürülebilir bir şekilde üretmeye ve yeniden üretmeye çalışmaktadırlar. Ülke genelinde örgün eğitim hizmetlerinin ve eğitim kurumlarının sağlanamaması, yerel ve uzak bölgelerde dini okullara ve aşırılıkçı, sapkın ve radikal eğitime zemin sağlayan kültürel bir boşluk yaratmaktadır.

5.5 Aşırı Etnosantrizm

Terör gruplarının varlığını ve varlığını sürdürmesine yardımcı olan bir diğer faktör ve güç, ülkedeki aşırı etnosantrizmdir. Etnosantrizmde, insanlar genellikle ırklarını ve kültürlerini diğerlerinden üstün görülmekte ve bunu kendi aralarında teşvik etmektedirler. Komşu kültürlerle aşinalık olmaması ve onlarla ilişkilerin kesilmesi, kültürlerin aşırı narsisizm içinde kalmasına neden olmuştur. Ülkenin son birkaç yüzyılda farklı bölgesel ve uluslararası güçler arasındaki konumu, etnik grupların birbirine karşı kullanılmasında önemli rol oynamıştır. Bahsedilen güçler birbirleriyle çatışma ve rekabet halinde Afgan aşiretlerini doğrudan ve vekalet savaşlarında kullanmışlardır. Bu çatışmalar, uzun yıllar savaş ateşini ve etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıkları alevler içinde tutmuştur.

Afganistan, tarih içinde hiçbir zaman tam olarak milli şuura sahip olamamıştır. Bundaki esas sebep kişilerden dini kimlikten sonra ırki bir kimliğin değil kabileciliğin ve etnik milliyetçiliğin on plana

çıkmasıdır (Ülger, 1998: 103). Etnik milliyetçilik de örtülü bir şekilde dini bir kılıfa bürünerek sahneye çıkmıştır. Afganistan'da politik güç olan Taliban hareketinin bu kadar çabuk ülkeyi ele geçirme nedeni bu şekilde açıklanmaktadır (Taflıoğlu, 1998: 26- 27).

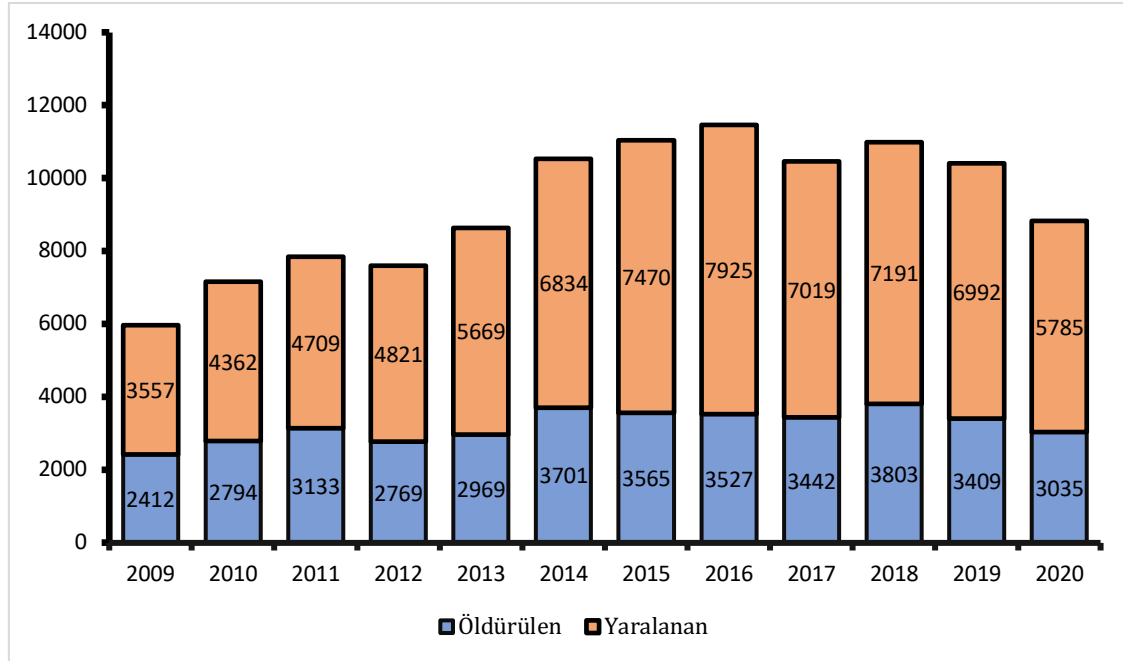
6 Afganistan'da Terörizmin Toplumsal Sonuçları

Afganistan'da terörist grupların varlığı, çeşitli sorunlar yaratmış, ülkenin istikrarını ve düzenini bozmuştur. Güvensiz bir ülke olarak Afganistan'da hâlâ çok fazla can kaybı yaşanmaktadır. Terörist grupların faaliyetleri Afganistan'da korkunç sosyal sonuçları doğurmuş ve insanların hayatlarının her yönünü etkilemiştir. En önemli sonuçları kısaca tartışılacaktır.

6.1 Sivil Kayıplar

Terörist faaliyetler; özellikle intihar, patlama, suikast ve savaş çok sayıda insani ve mali kayba neden olmuştur ve sivil nüfus çok acı çekmiştir. Terörist faaliyetler çoğunlukla Taliban, El Kaide ve DAESH tarafından gerçekleştirilmektedir, ancak diğer terörist gruplar da sivilleri öldürmeye dahil olmuştur. Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu (AIHRC), çatışmanın tüm taraflarının insan hakları yasasına uymadığını ve sivillere zarar verdiğini, ancak sivil kayıpların çoğundan Taliban'ın sorumlu olduğunu söylemektedir. Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu'na göre, sivillerin %75'i Taliban saldırılarında, %3'ü DAESH saldırılarında, %11'i diğer terörist grupların saldırılarında ve %11'i hükümet güçleri ve hükümet yanlısı operasyonlarda öldürülmüştür (İbrahimkhalil, 2019).

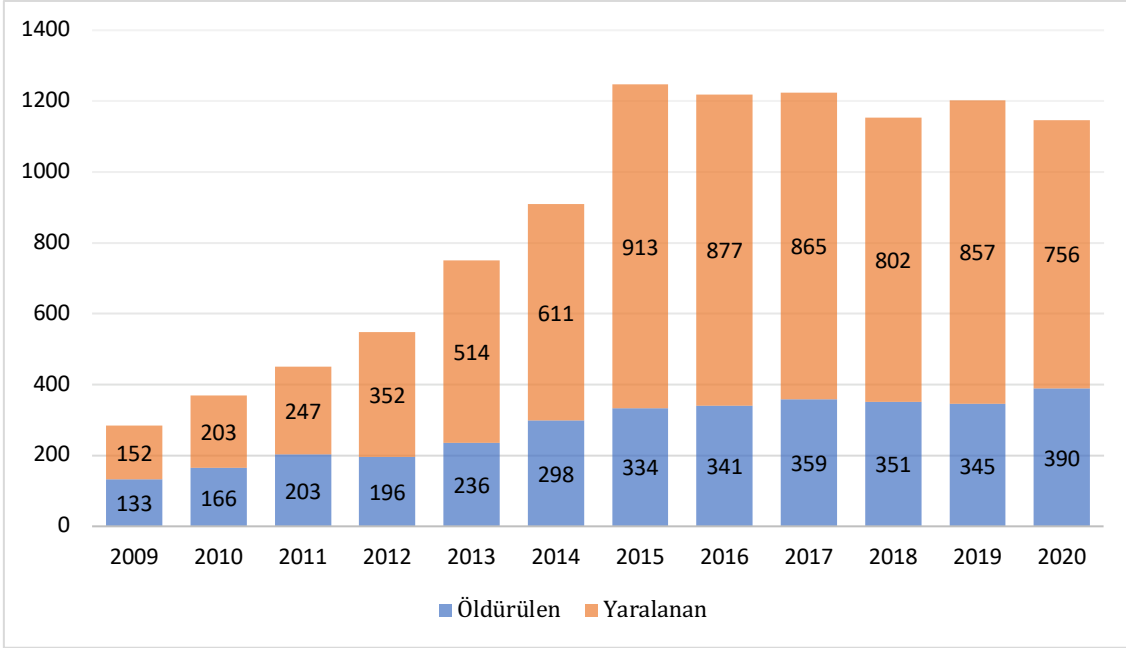
Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu, mayınlar ve patlayıcı mühimmat kullanımı, suikastlar ve hedefli cinayetler, roket saldırıları, karmaşık intihar saldırıları, kara çatışmaları ve hava saldırıları sonucunda sivil kayıpların sayısının arttığını göstermiştir. Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu'nun yıllık raporu, son 11 yılda (2009'un başından 2020'nin sonuna kadar) kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere 93.492 sivilin öldürüldüğünü veya yaralandığını belirtmektedir. Bunlardan 31.425'i öldürülmüş ve 62.067'si yaralanmıştır (Jaferi, 2021). Ancak United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA) 'ya göre, sivil kayıpların sayısı Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu'nun raporundan daha fazladır. Sivil kayıplara ilişkin UNAMA raporu aşağıdaki şekilde detaylandırılmıştır.

Şekil 1. Öldürülen ve Yaralanan Siviller 1 Ocak - 31 Aralık 2009-2020 (UNAMA, 2021)

UNAMA, 2021 yılındaki yıllık raporu, 2009'un başından 2020'nin sonuna kadar Afganistan'da kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere toplam sivil ölüm ve yaralanma sayısının 110893'e ulaştığını ve bunların 38559'unun öldürüldüğünü, 72334'ünün de yaralandığını belirtmektedir (UNAMA, 2021).

Kadınlar ve çocuklar da terör eylemlerinde ağır kayıplar vermişler ve Birleşmiş Milletler raporuna göre kadınlar Afgan toplumdaki en savunmasız gruplardan biridir. Terör eylemleri nedeniyle 2009'un başından 2020'nin sonuna kadar Afgan kadınlar ağır kayıplar vermişler ve Şekil 2'ye göre kadın kayıplarının sayısının arttığı gözlemlenmiştir.

Şekil 2. Kadın Kayıplar- Öldürülen ve Yaralanan 1 Ocak - 31 Aralık 2009-2020 (UNAMA, 2021)

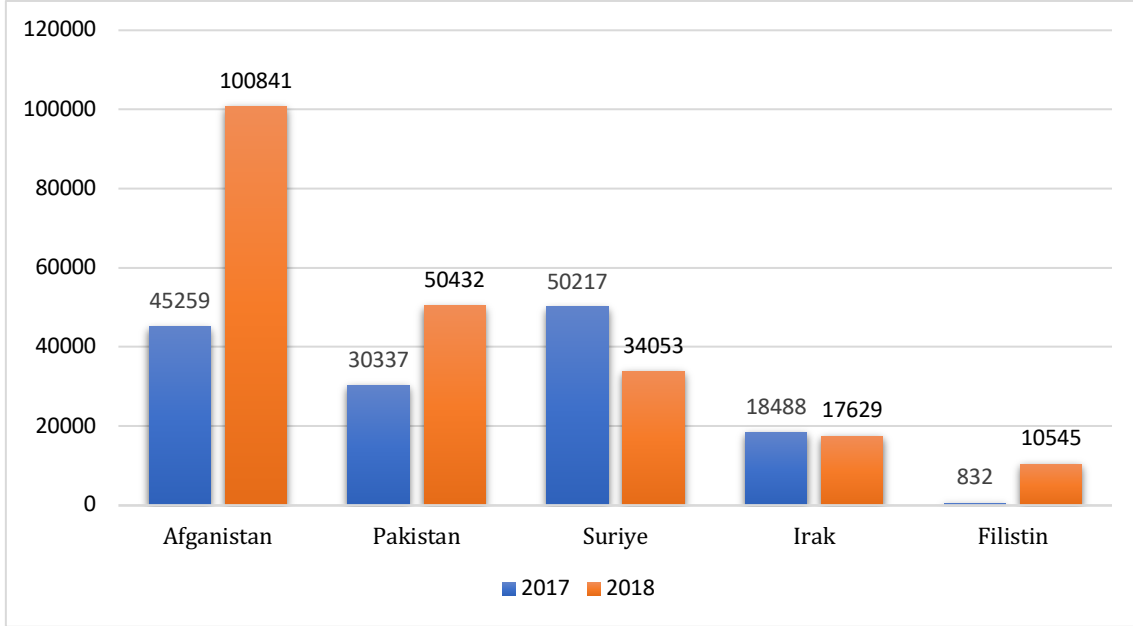
Birleşmiş Milletlere göre, 2009'un başından 2020'nin sonuna kadar, 10.501 kadın, terörist faaliyetlerin ve savaşın kurbanı olmuş, bunların 3.352'si öldürülmüş ve 7.149'u yaralanmıştır. Raporda, Afganistan'da yıllardır süren çatışmanın, tüm sivil kayıpların %43'ünü çocuklar ve kadınlar oluşturmaktadır. Bu %43'ün %30'u çocuk ve %3'ü kadın olarak belirlenmiştir (UN News, 2021).

6.2 Göç ve Yer Değiştirmeler

Terör eylemlerinin bir diğer sonucu da Afgan vatandaşlarının farklı ülkelere göçüdür. Göç; birey, grup veya ulusların doğal, ekonomik, siyasal ve benzeri zorunluluklar nedeniyle yeni bir fiziki ve kültürel ortama yerleşmeleri olarak tanımlanabilir (Kolukırık, 2006: 1). Mülteciler kendi ülkelerinden demokratik olmayan uygulamalar, baskı, şiddet, etnik çatışma veya ekonomik nedenler sebebiyle ayrılmak zorunda kalmıştır (Kolukırık, 2009: 9). Afganistan'dan yabancı ülkelere göç, çoğunlukla Afgan Mücahidler ile Sovyet savaşının başlangıcından beri olmuştur ve göçmenler komşu ve Avrupa ülkelerine göç etmiştir. İstatistiklere göre, Afganistan 1979'da yaklaşık 6 milyonluk bir mülteci hareketiyle karşı karşıya kalmıştır (Kolukırık, 2009: 4). Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüşler Bakanlığı'nın bulgularına göre, göçmenlerin % 50'si komşu ülkelere (İran ve Pakistan) ve Avrupa'ya yasadışı göçlerinin ana nedeni olarak, güvensizlik ve ekonomik zorlukları göstermektedir. Raporda, Afganların en az %50'sinin iç savaş, Taliban korkusu, siyasi sorunlar ve kişisel düşmanlık nedeniyle komşu ülkelere ve Avrupa'ya sığındığı belirtilmiştir (Göçmenler ve Geri Dönüşler Bakanlığı, 2020). Suat Kolukırık ve Hasan Hüseyin Aygül'ün Türkiye'deki uluslararası göç ve mülteciler üzerine yaptıkları bir araştırmaya göre, Afgan mülteciler ve göçmenler savaş ve Taliban terörist grupları nedeniyle ülkeyi terk etmiş ve mülteciler daha iyi, savaşızsız bir yaşam elde etmeye çalışmıştır (Kolukırık ve Aygül, 2009: 74-77).

Mülteciler ve Geri Dönüşler Bakanlığı, her gün yaklaşık 1000 Afgan vatandaşının yasadışı yollarla ülkeyi terk ettiğini söyleyip yasadışı göçten ülkedeki güvensizlik, yoksulluk ve işsizliği sorumlu tutmaktadır. Afganistan halkı arasında güvensizlik ve yoksulluk gittikçe daha yaygın hale gelmektedir, bu nedenle ülke vatandaşlarının çoğu, özellikle de gençler, zorlu sığınma sürecini kabul ederek yasadışı yollarla diğer ülkelere göç etmektedir. Mülteciler Bakanlığı, Herat ve Nimroz vilayetlerinin sınırlarından işsizlik ve güvensizlik nedeniyle Afgan vatandaşlarının yasadışı yollarla ülkeyi terk ettiğini söylemektedir (Ariana News, 2021).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018 yılında Türkiye'ye kaçak yollarla gelen 267.997 farklı ülke vatandaşının tutuklandığını açıklamıştır. Aşağıdaki şekilde de açıkça görülebileceği gibi kaçak yollarla Türkiye'ye gelerek tutuklanan ülkeler sıralamasında Afganistan birinci sıradadır (Şekil 3).

Şekil 3. Türkiye’de Yasadışı Göçmenlerin 2017-2018 Yıllarında Tutuklanma İstatistikleri (Anadolu Haber Ajansı, 2019)

Rapora göre listenin başında Afganistan, Pakistan, Suriye, Irak ve Filistin vatandaşları yer almaktadır. İstatistiklere göre 2018 yılında 100.841 Afgan, 50.432 Pakistanlı, 34.053 Suriyeli, 17.629 Iraklı ve 10.545 Filistinli Türkiye’de kaçak yollarla geldikleri için tutuklanmıştır (Anadolu Haber Ajansı, 2019). Birleşmiş Milletler Türkiye Komiserliğinin raporlarına göre; 45 farklı uyruktan, UNHCR’da kayıtlı dosyası bulunan 2.038 kişi toplamda ise 3.751 kayıtlı kişi bulunmaktadır. Türkiye istatistiklerinde kadın sığınmacıların sayısı 2.838 kişiyken, bu kişilerin 1.831’i 18-59 yaş aralığında yer almaktadır. Kadın sığınmacıların uyruklarına göre sıralandığı raporda 1.217 Afganistanlı, 934 İranlı, 228 Somalili, 214 Iraklı kadın Türkiye’de sığınmacı olarak UNHCR kayıtlarına geçmiştir. Erkek sığınmacılara bakıldığında; 1.606 Afganistanlı, 1.294 İranlı, 345 Iraklı, 217 Somalili, 153 Sudanlı olmak üzere bunlardan 2.946 kişisi 18-59 yaş arası olan toplam 4.137 erkek sığınmacı bulunmaktadır (Kolukırık, 2014: 41).

6.3 Uyuşturucu Üretimi ve Kaçakçılığı

Afganistan, Taliban rejimi sırasında dünyanın en büyük uyuşturucu üreticisi olmuştur. Yeni hükümetin kurulmasıyla, ülkede narkotik üretimini ve kaçakçılığını önlemek için Narkotikle Mücadele Bakanlığı oluşturulmuştur. Ancak 20 yıldan fazla bir süre sonra, Afganistan hala dünyadaki en büyük narkotik üreticilerinden biridir ve Afgan hükümetinin çözümleri ülkede narkotik üretimini ve kaçakçılığını durduramamıştır.

Uyuşturucu üretimi, ülkenin farklı bölgelerinde istikrar ve güvenliğe ağır bir gölge düşürmüştür. Güney eyaletleri yıllardır Afganistan’ın en büyük uyuşturucu üreticisi olmuştur. Terörist gruplarının da illerin bazı bölgelerinde saklanma yeri vardır ve her zaman ildeki bazı ilçelerin kontrolünü ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Güney illerindeki güvenlik ve istikrar eksikliği, uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı ile doğrudan ilişkilidir. Uyuşturucu mafyası, büyük ekonomik gelirler elde ederek narkotik bitkiler yetiştirip üretebilmek için güney illerini güvensiz tutmaya çalışmaktadırlar. Terörist gruplar ayrıca, gelirleri silah ve askeri teçhizat satın almak ve Afgan güvenlik güçlerine karşı savaşmak için kullanmaktadırlar. Bu gelirleri sağlamak için eyalette uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığından da yararlanmaktadır.

Afganistan, 1992’den beri dünyanın en büyük afyon üreticisidir. Mevsimlik haşhaş ekimi ve üretimi 2004 ile 2007 arasında (ABD ve NATO’nun var olduğu yıllar) Taliban yönetimi yıllarına kıyasla

zirveye ulaşmıştır (İrna, 2019). Foreign Affairs analisti Matthew Reed'e göre (2018), 2018'de Afganistan'ın narkotik üretimi 2016 ve 2017 yılları arasında önemli bir artışla yüzde 87 artarak 9.000 tonun üzerine çıkmış ve dünyadaki afyonun yaklaşık yüzde 85'ini tedarik ettiği bildirilmiştir. Afyon çoğunlukla Helmand ve Nangarhar gibi güney Afgan şehirlerinde yetiştirilmekte ve bu durum Afganistan'ı dünyanın afyon üreten merkezi haline getirmektedir (İrna, 2019). Dolayısıyla, Afganistan'da yıllarca süren savaş, çatışma, güvensizlik ve ekonomik altyapının tahrip olması ve Afgan toplumunun yeniden yapılanma ve ekonomik gelişiminin eksikliği, Afganistan'ı dünyanın en büyük afyon üreten ülkelerinden biri haline getirmiştir.

Birleşmiş Milletler, Afganistan'da narkotik ekimi ile ilgili yıllık raporunda, 2019 yılında Afganistan'da 6.400 ton afyon üretildiğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) bir raporda, 2019 yılında Afganistan'da 253.000 hektarlık alanda haşhaş ekildiğini söylemiştir (Atlas Press, 2020). Afganistan'da narkotik bitkilerin üretimindeki artışın temel nedenlerinden biri, endüstrinin ABD ve Taliban gibi terörist gruplar için para kazanmasıdır; uyuşturucu ticaretinden elde edilen karlar, Taliban'ın ve Afganistan'daki diğer terörist grupların gelirinin %65'ini sağlamaktadır (İrna, 2019).

İrna'ya göre British Daily Star gazetesinde, 1980'lerde Afganistan'da uyuşturucu üretiminin ve kaçakçılığının tüm aşamalarının CIA'nın himayesinde gerçekleştirildiği bildirmiştir. Daily Star'a verdiği bir röportajda, eski bir CIA ajanı olan John Stockwell, ABD istihbarat teşkilatının Afganistan'daki narkotiklerin çoğunu eroin ticaretinden kaçırdığını da ortaya çıkarmıştır. John Stockwell, "1980'lerde ve 1990'ların başında, tüm ABD eroini Afganistan'da CIA tarafından sağlanmış ve ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmiş" diye eklemiştir. Mesele şu ki, Afganistan'daki terörizm meselesi ülkenin afyon üretimiyle bağlantılıdır (İrna, 2019).

İran diplomasisine verdiği bir röportajda, BM ofisi eski başkanı Dr. Mohammad Reza Amirkhizi, uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı, güvensizlik, siyasi istikrarsızlık ve terörizmin bağlantılı olduğunu söylemiştir. Uyuşturucu üretimini ve kaçakçılığını arttırarak sonucunda güvensizliği ve siyasi istikrarsızlığı arttırmaktadır. Afganistan'da yasadışı afyon üretimi son otuz yılda 29 kat artmıştır. Afganistan'ın Sovyet işgali sırasında ve ardından iç savaş sırasında, uluslararası toplum siyasi konulara odaklanmış ve Afganistan'daki afyon üretimindeki yıllık artışa dikkat etmemiştir. 1980'de Sovyet işgalinin başlangıcında afyon üretimi yılda 200 tondur, ama 1989'a gelindiğinde, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesiyle, üretim yılda 1.200 tona, yani dünya üretiminin yüzde 40'ına ulaşmıştır. Güvensizlik ve siyasi istikrarsızlık gölgesinde uluslararası toplumun bu ihmali neticesinde afyon üretimi ve kaçakçılığı ülke ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Mevcut durum, uluslararası toplumun kısa vadede çözülemeyecek siyasi cehaletinin bir sonucudur. 2011 yılında afyon üretimi 3.600 tondan 5.800 tona yükselmiş ve 2011 yılında Afganistan'da afyon üretimi şeklinde, dünya yasadışı afyon üretiminin yaklaşık %83'üne tekabül etmiştir (İran Diplomasisi, 2012). Afganistan'da uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı artmakta ve küresel bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Beyaz Saray'a göre 2018'de Afganistan'da saf afyon üretimi 5.550 ton iken 2019'da 6.700 ton olarak tahmin edilmektedir (Ariana News, 2020).

6.4 Savaş ve Ekonomik Kriz

Herhangi bir toplumdaki ekonomik büyüme, güvenliğe ve siyasi istikrara bağlıdır. Siyasi istikrar ve güvenlik, ülkeye daha fazla yatırım yapılmasının yolunu açıp, piyasalar ve ekonomik faaliyetlerin gelişmesini sağlamaktadır. Ancak Afganistan'daki güvensizlik, savaş ve terörizm ekonomik büyümeyi engellemiştir. Güvensizlik ve Taliban'ın yarattığı tehlikeler Afganistan'ın ekonomisini felce uğratmıştır. Ayrıca güvensizlik nedeniyle fabrikalar ve diğer ekonomik altyapı tahrip edilmiş ve yatırımcılar ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla ülkede işsizlik artmıştır.

Afganistan Ticaret ve Yatırım Odası üyesi Khan Jan Alokozai, milyarlarca dolarlık uluslararası yardımın Afganistan'daki ekonomik, ticaret ve yatırım büyümesi için en büyük fırsatlardan birini sağladığını, ancak Taliban'ın acımasız savaşının bu tarihi fırsatı tehlikeye attığını ve Afganistan ekonomisinin beklendiği gibi büyümesini engellediğini söylemiştir. Alokozai, "Taliban ve güvensizlik, yatırımcıların fiziksel ve zihinsel güvenliğini tehlikeye atmış ve bu da yatırımcıların yatırım yapmaktan kaçınmasına neden olarak, ülkede işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur" (Salaam Times, 2020) ifadesiyle konuyu özetlemiştir.

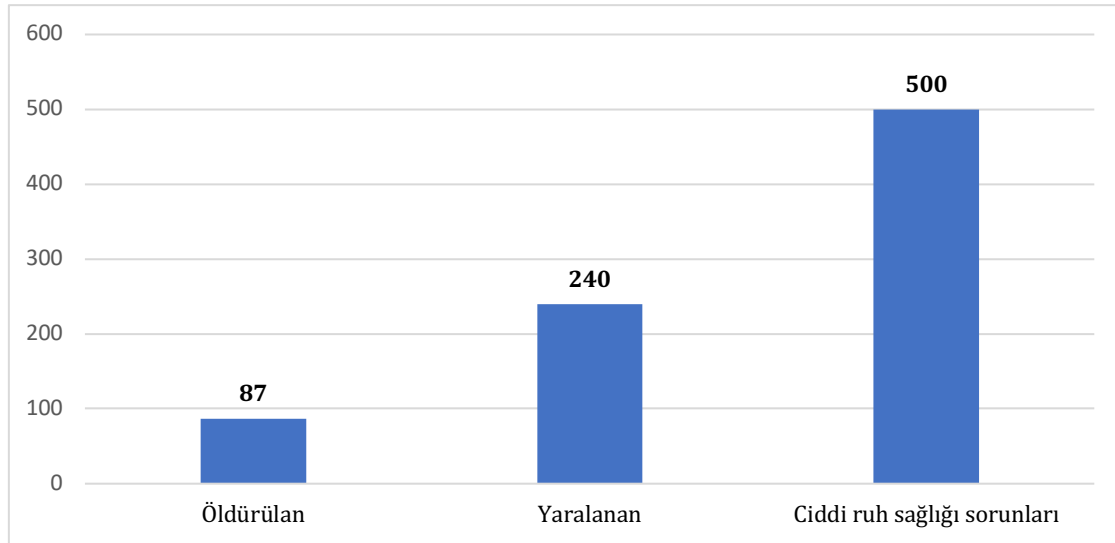
Taliban'ın Afganlara uyguladığı savaş; ekonomiyi ve yatırımı iki şekilde etkilemektedir. Taliban savaşının doğrudan sonucu, ulusal bütçenin ve dış yardımın çoğunun savaşa harcanmasıdır. Savaş ve

güvensizlik nedeniyle, bu fonlar ve hibeler ekonomik kalkınma, yatırım, altyapı, eğitim ve diğer kilit alanlar için kullanılacaktı ama güvensizlik nedeniyle yerli yatırımcıları, yabancı ülkeleri ve uluslararası şirketleri Afganistan'a yatırım yapmaktan caydırmıştır. Kabil'deki siyasi analist Khalilur-Rehman Sarwari, "Her yıl, savaşta Taliban'a yaklaşık 457,7 milyar Afgani [6 milyar dolar] harcamaktayız" ifadesinde bulunmuştur.

6.5 Eğitim Sorunları

Terör eylemlerinin talihsiz sonuçlarından biri de bir ülkenin ve toplumun eğitim sistemine zarar vermektir. Afganistan, eğitim alanında terör faaliyetleri açısından çok acı çekmiş, hatta bazı bölgelerde okulların öğrencilere kapatılmasına, okulların teröristler tarafından yakılmasına, hatta öğrencilerin teröristlerin saldırısına uğramasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (BMÇYF) raporuna göre, Afganistan'da 7-17 yaş arasındaki çocukların yarısı olmak üzere yaklaşık 3,7 milyon çocuk savaş ve terör eylemleri nedeniyle okuldan yoksun bırakılmıştır. BMÇYF'na göre, 2002'den bu yana Afganistan'da okula gitmeyen çocukların sayısı artmakta ve okulu bırakanların yüzde 60'ının kız olduğu tahmin edilmektedir. Hükümet yetkililerine göre, Afganistan'da şu anda yaklaşık 1000 okul güvensizlik nedeniyle kapatılmıştır (BBC, 2018).

Ülkedeki savaş ve güvensizlik, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, eğitim için de büyük bir zorluk olarak görülmektedir. Yakın tarihli bir UNAMA raporuna göre 2018 yılı, 10.000'den fazla sivilin öldürüldüğü ve yaralandığı Afgan halkı için en kanlı yıl olmuştur. Afgan Eğitim Bakanlığı'na göre, Afganistan'daki pek çok okul şu anda güvensizlik nedeniyle kapalı ve öğrenciler eğitimden mahrum bırakılmış durumundadır (CSRS, 2019). Örnek olarak Kabil Daşt Barçı mahallesi Seyed Al-Shohada Kız Okulunda 08 Mayıs 2021 tarihinde intihar saldırısı nedeniyle, 87 kişi öldürülmüş, 240 kişi yaralanmış ve yaklaşık 500'dan fazla kız öğrenci de ciddi ruh sağlığı sorunlarıyla karşılaşmıştır (Etilaat, 2021)(Bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Dasht-e-Barchi Kız Okuluna Saldırısında Öldürülen ve Yaralanan Öğrenci Sayısı

Afganistan'ın farklı bölgelerindeki öğrenciler, özellikle Kabil'in batısındaki Dasht-e-Barchi bölgesinde, güvensizlik ve terörist faaliyetlerden etkilenmiştir. Öğrenciler intihar saldırılarının hedefi olmuş ve son 4-5 yıl içerisinde tehdit edilmiş ve ağır kayıplar vermiştir.

7 Sonuç

Afganistan, ciddi güvenlik sorunları ve terör faaliyetleriyle karşı karşıya kalmış olan bir ülkedir. Afganistan'daki güvensizlik ve terör faaliyetleri uzun bir süredir karmaşık bir hal almış ve her geçen gün artarak, bir güvenlik krizi ortaya çıkmıştır. Afganistan'daki terörist faaliyetlerin kökleri, Afganlar ve Ruslar arasındaki savaşa kadar uzanmış ve çeşitli İslam ülkelerinden aşırı İslamcılar, Ruslarla yüzleşmek için Afganistan'da bulunmuştur. El Kaide ilk olarak 1988 yılında genç Suudi Usame bin Ladin tarafından radikalizm ve kökten dincilik fikriyle Afganistan'da kurulmuş ve daha sonra diğer ülkelere yayılmıştır. Sovyetlerin geri çekilmesiyle birlikte Mücahidler arasında iç gerilimler başlamış

ve Pakistan, Afganistan'da siyasi nüfuz arama fırsatını yakalamıştır. 1994 yılında Pakistan'ın doğrudan, Suudi Arabistan ve ABD'nin dolaylı desteğiyle Taliban grubu kurulmuştur. Pakistan'ın amacı, Taliban aracılığıyla siyasi çıkarlar elde etmektir. Afganistan'daki savaş ve terörizmin çeşitli faktörleri arasında bir yandan yabancı ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda Afganistan'a müdahale etmeleri bir yandan ise güçlü ve bölge ülkelerinin askeri rekabetleri, devlet ve siyasi terörizmin oluşmasındaki rolü yer almaktadır. Yani ABD-Rus rekabeti terörist grupların oluşmasına ve desteklenmesine yol açarken, diğer taraftan Afganistan'ın komşusu Pakistan, Afganistan ile olan tarihsel sorunlarına dayanarak fundamentalistler ve terörist gruplar (Taliban) yaratarak Afganistan'ın siyasi istikrarını bozmuştur. Yine de Afganistan'da ayrımcılık kurumsallaştığı için güvensizlik ve terör eylemlerinin kökleri Afganistan'daki grup içi çatışmalara dayanmaktadır. Ayrıca, Afganistan'da farklı etnik gruplar ortak bir kimliğe ulaşamamış, her grup kişisel çıkarlarına göre hareket etmiş ve grup içi çatışmaları güçlendirmiştir. Öte yandan, geleneksel bir toplum olan Afganistan, aşırıçılığın büyümesi için iyi bir platformdu bu sebeple terörizmin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dinin radikal yorumu, radikal ve terörist grupların oluşumuna yol açmıştır. Düşük eğitim düzeyi ve eski ve geleneksel sistem de insanların kaderleri hakkında toplu farkındalık kazanmalarını engellemiş ve aşırılık artmıştır. Afgan-Rus Savaşı sırasında Amerikalılar ve Pakistanlılar, Afganistan'ın eğitim sisteminin içeriğini (müfredat) savaş içeriğine dönüştürmeye çalışmıştır. Müfredatta cihat ve İslam düşmanlığına karşı mücadele vurgulanmış ve bu da zamanla Afganistan'ın genç neslini saldırgan ve militan bir gruba dönüştürmüştür. Bu nedenle, yukarıdaki faktörler Afganistan'daki terörizm faaliyetlerin artmasına neden olmuş ve Afgan toplumunu güvenlik krizine maruz bırakmıştır. Terör faaliyetleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı olumsuz etkilemiş, toplumun gelişme ve ilerleme yolunu sekteye uğratmıştır. Terörizmin en önemli sonuçları arasında sivil kayıpları, psikolojik etkiler, ekonomik yapının sekteye uğraması, Afgan halkının savaş ve terör faaliyetleri nedeniyle ülkelerinden göç etmeleri yer almıştır.

Sonuç olarak, Afganistan'daki terörist faaliyetler onarılamaz sorunlara ve hasarlara yol açmış ve tüm sosyal yapıyı sekteye uğratmıştır. Özellikle siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlar kısa sürede çözülemeyecek bir hal almıştır. Güvensizlik ortamı, Afganistan'daki altyapının tahrip olmasına, eğitim sisteminin zarar görmesine, uyuşturucu ve kaçakçılığın artmasına, ekonomik krize, sivil kayıplara, gerginliklere, göç ve beyin göçüne neden olmuştur. Bu manada Afgan toplumunun siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal alanlarda yeniden inşa edilmeye gereksinimi vardır. Bu çerçevede ilk aşamada, Afgan politikacıların ve yöneticilerinin hem bölge ülkeleri ve dünya güçleri ile açık siyasi ilişkiler politikasını yeniden tanımlaması, hem de yabancı ülkelerin müdahalelerine karşı dayanışma ve birlik içinde olması gerekmektedir. İkinci adımda, Afganistan'ın müfredatını değiştirmesi ve revize etmesi, demokratik ve laik bir siyasi sistemin büyümesi, kaynaklarını eşit dağılması, sosyal adaleti sağlaması, ayrımcılıkla mücadele etmesi ve ek olarak refah için farklı etnik kökenleri birleştirmeye çalışmasının bir zorunluluk olduğu düşünülmektedir. Son adımda, barışçıl ve insani bir yaşam için dini kuruluşların ve dini faaliyetlerin yeniden tanımlanması, kurumsallaştırılması ve dini gruplarla bağlantılı terör faaliyetlerinin önlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumun bütün kesimleriyle uyumlu, nesnel ve net politikalar belirlemenin ülke, bölge ve dünya barışının geleceği için elzem bir adım olacağı öngörülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

- İçli, T. G. (2002). *Terörün sosyal yapı üzerindeki etkileri, dünyada ve Türkiye’de terör konferansı bildirileri*. Ankara: TCMB Banknot Matbaası.
- İrna. (2019). *Amerika Birleşik Devletleri ve terörist grupların Afganistan’daki uyuşturucu üretiminde rolü*. Tehran. 8 Nisan 2021 tarihinde www.irna.ir/news/83269470/ adresinden erişildi.
- İran Diplomasisi. (2012). *Terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı aynı madalyonun iki yüzüdür*. 11 Ocak 2021 tarihinde <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1906433/%D8%AA%D8%B1%D9%88%> adresinden erişildi.
- Jafari, M. (2021). *Afganistan’da artan hedefli cinayetler; 2020’de her gün sekiz kişi öldürüldü*. Etilaatroz. 27 Nisan 2021 tarihinde <https://www.etalatroz.com/116941/targeted-killings-increase-afghanistan/> adresinden erişildi.
- Koçak, M. (1989). *Propaganda ve halkla ilişkiler*. İstanbul: Taç Yayıncılık.
- Kolukırık, S. (2006). Bulgaristan’dan göç eden Türk göçmenlerin dayanışma ve örgütlenme biçimleri: İzmir Örneği. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 1-13.
- Kolukırık, S. (2009). *Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: medya politikası üzerine bir değerlendirme*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1),1 -20.
- Kolukırık, S. ve Aygül, H. H. (2009). Refugees and Asylum Seekers in Turkey: Sociological Aspects of an International Migration Movement. Journal of Muslim Minority Affairs, 29(1), 69-82.
- Kolukırık, S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye: Yerel uygulamalar ve görünümler. *Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT)*, 6(2).
- Kundi, M. A. ve Mir, F. (2002). *“Afganistan: Sona ermeyen savaş”, Afganistan üzerine araştırmalar*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları.
- Göçmenler ve Geri Dönüşler İşleri Bakanlığı. (2020). *Güvensizlik ve ekonomik zorluk, yasadışı Afgan göçünün başlıca nedenleri olarak biliniyor*. 05 Nisan 2021 tarihinde <https://tinyurl.com/vwwbedp> adresinden erişildi.
- Pohly, M. (2001). *Usame bin Ladin ve küresel terörizm*. (Çev. K. Dawran). Tehran: Karavan Yayınevi.
- Polat, İ. (2006). *11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan müdahalesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Rawa, A. (1994). *Afgan-Sovyet savaşından dersler*. (Çev. S. A. Behin). Peşaver: BiNa.
- Salaam Times. (2020). *Bitmeyen Taliban savaşı Afganistan’ın ekonomik potansiyelini nasıl felce uğrattı*. 25 Mayıs 2021 tarihinde https://afghanistan.asia-news.com/prs/articles/cnmi_st/features/2020/05/05/feature-02 adresinden erişildi.
- Tafloğlu, S. (1998). İslami Direniş’ten Taliban’a. Avrasya dosyası, Afganistan ve Pakistan özel sayısı. ASAM Yayınları, 4(3-4).
- Taşdemir, F. (2002). Taliban bağlamında bölgesel ve küresel güvenlik sorunları üzerine bir değerlendirme. R. Yinanç ve H. Taşdemir (Ed.). Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde (ss. 277-308). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- UN News. (2021). *Disturbing Spike’ in Afghan civilian casualties after peace talks began: UN report*. 23 Nisan 2021 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2021/02/1085442> adresinden erişildi.
- UNAMA. (2021). *Reports on the protection of civilians in armed conflict*. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://unama.unmissions.org/protection-of-civilians-reports> adresinden erişildi.
- UNODC. (2009). Addiction, crime, and insurgency: The transnational threat of Afghan opium. 16 Mayıs 2021 tarihinde https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghan_Opium_Trade_2009_web.pdf adresinden erişildi.
- Ülger, İ. K. (1998). *Taliban: Afganistan’da Pax- Amerikan’ın İslamcı militanı*. Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan. ASAM Yayınları, 4,(3-4).

Wafai, A. (2020). *Afganistan'da terörizmin büyümesinin arka plan faktörleri*. 26 Nisan 2021 tarihinde <https://8am.af/factors-underlying-the-growth-of-terrorism-in-afghanistan/> adresinden erişildi.

Zalman, A. (2020). *The history of the U.S. war in Afghanistan*. Retrieved from. 22 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.thoughtco.com/war-in-afghanistan-3209360> adresinden erişildi.